

aangelegenheden, de Kadat die de buitenlandse politiek, Koch die de binnenlandse voor zijn rekening nam. Het blad onderscheidde zich van de andere Europese bladen in de eerste plaats doordat het regelmatig vooraanstaande Indonesische nationalistenvan aan het woord liet, onder hen Thamrin, Sjarifoeddin, de meer conservatieve Soetardjo en de in politiek isolement geraakte *hadji* Agoes Salim. Die medewerking van Indonesische zijde kwam de belangstelling voor *Kritiek en Opbouw* ten goede: het aantal abonnementen steeg van ruim tweehonderd tot ca. achthonderd. De advertentiekolommen bleven evenwel leeg.

Het immobilisme van het gouvernement werd door *Kritiek en Opbouw* afgekeurd – anderzijds stond het blad ook kritisch jegens de nationalistische beweging. Het zag Thamrin als een gezaghebbende figuur maar het was niet onder de indruk van de kwaliteiten van de overigen die als nationalistische voormannen optraden, en het noemde, met alle begrip voor de er aan ten grondslag liggende wens, het eerder vermelde memorandum dat de *Gapi*-leiding in februari '41 aan de commissie-Visman voorlegde, een stuk waarmee niet te werken viel.¹ *Kritiek en Opbouw* drong er bij die gelegenheid op aan dat Dewantoro, de man van het *Taman Siswo*-onderwijs, een leidende plaats in de nationalistische beweging zou krijgen en dat aan de internering o.m. van Soekarno, Hatta en Sjahrir een einde zou worden gemaakt.

Dat werd in april '41 geschreven – het gouvernement reageerde niet. Maar het reageerde wèl, toen een Indonesisch medewerkster begin september in *Kritiek en Opbouw* opnieuw aandrang op vrijlating van de geïnterneerde nationalistische leiders: nu kreeg de redactie op 24 september een aanzegging van de justitie dat haar blad was aangewezen als een periodiek waarvan de verschijning tijdelijk kon worden verboden (zulk een waarschuwing was steeds de eerste stap bij toepassing van de z.g. persbreidel-ordonnantie).

Drie dagen later, 27 september, verscheen een nummer van *Kritiek en Opbouw* waarin de Kadat betoogde dat er in Indië van werkelijk politiek leven geen sprake was. 'Er was hier vroeger', schreef hij (met de woorden

¹ Ook Wertheim, lid van de commissie-Visman, achtte de invoering van een algemeen kiesrecht gebaseerde parlementaire democratie in Indië niet mogelijk. Toen hij, zo schreef hij na de oorlog, in '41 aan de voormannen van de *Gapi* in 'een vertrouwelijk gesprek' vroeg waarom zij op die invoering hadden aangedrongen, kreeg hij 'het naïeve antwoord dat men meent dat als men onafhankelijkheid vraagt in deze vorm, Nederland dit moeilijk zal kunnen weigeren, daar dit toch zijn eigen vorm van democratie is.' (W. F. Wertheim in *De Nieuwe Stem*, 1946, p. 267).